

Kudélász Nóbel

MÁRTON, AZ ATKA

A villa T.-tól ötven kilométerre, egy kis öbölben állt, ablakában, derült nyári éjjeleken látni lehetett a csendben elsuhanó halászhajók fényeit, néha pedig még a szemközti parton álló világítótornyok fénye is megcsillant a hideg üvegen. Augusztusi alkonyatokon, amikor a Nap ferde szögben a tengerre szórta sugarait, néhány nyaláb benyúlt a villa alatti öböl mélyére, és az ablakon ilyenkor fordított szögben és elmosódottan korallok lebegtek és anemónák integettek az elhaladó halászbárkák csendes, babonás utasai felé. Távolról úgy tűnt, hogy foszló, vízi virágokkal televarrt ruhát viselő fiatalasszony integet, lassan, akinek mozdulatait inkább a megszokás, mint a szabadulás reménye diktálja.

Ebben a házban már jó ideje nem lakott senki sem. Ajtaját-ablakát pontosan tizenkilenc hónappal azelőtt zárták be utoljára, a villa tulajdonosának halálát követően, akinek gyors és rejtélyes távozása miatt a környékbeli halászokhoz hasonlóan babonás örökösök nem tartottak igényt az ingatlan belakására. A villa alatti sziklafalból ráadásul jókora darab kihaladt, félhold alakú mélyedést hagyva maga után. Valahány érdeklődő járt erre, meglátván a tátongó rést, azonnal lemondott a villa megvásárlásáról. A pergamenarcú halászok így, valahányszor a villa ablakában derengő, lassú ritmusban integető fiatal nőre tekintettek, mindig a halálra gondoltak, és megborzongva fordították félre a fejüket.

Pedig a hideg és csalóka ábrákat tükröző ablak mögött igencsak folyt az élet. Az ujjnyi vastag porral fedett bútorokat és egyéb berendezési tárgyakat – melyeket senki sem mozdított el néhány hónap híján két éve – a legkisebb szerves élőlényfajták egyike, a poratkák virágzó társadalma vette birtokba. Fénykoruk már akkor elkezdődött, amikor a villában még laktak, de annak bezárása után teljesedett ki igazán. A törlőrongytól és porszívótól mentes környezetben háborítatlanul szaporodhattak, civilizációjuk gyors virágzásnak indult. Az emberi elme, egyeduralmának biztos tudatában, nem is gondolná, hogy mire képes a mikrovilág, és ha megtudná, bizonyára mélységesen elszégyellné magát.

Márton csak egy volt a több milliárd poratka közül, és – bár kollégái, barátai és tanítványai egyaránt nagyra tartották – életét az egyszerűség és közönségesség jegyében élte. Képességei valóban kimagaslóak voltak, szerénysége azonban egyenesen határtalan. Korán kelt, és miután elfogyasztotta korhadékokból álló szerény reggelijét, kimászott az íróasztal fiókjának repedéséből, ahol lakott, és türelmesen bevárta azt a közönséges házipókot, akinek lábára kapaszkodva rendszerint elutazott az ablak párkányán lévő kiszáradt begóniához. Ott leszállt, illedelmesen megköszönte a fuvart, és lehuppant a virág – jobban mondva a virág maradványainak – tövébe. Néhány perces napfürdő után rendszerint megérkeztek tanítványai, az a tíz-tizenöt fiatal atka, akiknek szülei – jómódúak lévén – megengedhették maguknak, hogy eltartsák vagyonról és földi élvezetekről lemondott gyermeküket. (El nem lehet képzelni, milyen sokba kerül az az egyén, aki állítása szerint mindenről lemondott.) Márton a fiatalokat arra okította, hogy mondjanak le a földi vagyonról és egyéb élvezetekről, hiszen minden, amit egy atka megszerezhet, csupán néhány négyzetcentiméter a világból.

– Ha nem figyelsz – szölt tanítványaihoz –, ha nem hegyezed minden érzékelő szőrszáladat, az élet elsuhan melletted, anélkül, hogy egyáltalán észrevennéd. Az igazi dolgok nem körülötted vannak, nem a közvetlen környezetben, az igazi, nagy dolgokra csak következtetni lehet. Az élet egyetlen célja, hogy megfejtse önmagát. Az élet, amelyet élünk, egyetlen, használjuk ki kellőképpen és örvendjünk neki, mint egy ajándéknak.

Az atkáknak nem a tisztaság a legfőbb vonásuk. Porban élnek és korhadékkal táplálkoznak, sőt néhányan közülük mások testnedveit szívják. Márton azonban tudta, hogy mindez viszonylagos, amennyiben csupán a külsőségeket veszi figyelembe. Elítélte viszont ennek tagadását is, a cicomát, a szép öltözetet, a félműveltek erőltetetten választékos beszédét, a hangos zenét és mindent, amiről érezhető volt, hogy csak azért van, mert cáfolni szeretnék általa az atkák parlagi mi-voltát.

– Porban csúszkálunk – mondta Márton a tanítványainak – és pókokkal vitetjük magunkat az egyik helyről a másikra, mert egyedül képtelenek lennénk hosszabb utat megtenni. De miért volna ez szégyen? Ezek vagyunk, hát istenem. Ha megpróbáljuk tagadni, előbb-utóbb csúfosan ráfizetünk. Minden azért van, mert úgy kell lennie, és minden azért történik, mert meg kell történnie.

A tanítványok rendszerint délig maradtak, utána ki-ki megvárta a legközelebb induló pókot, és elutazott rajta haza, ebédelni. Márton egyedül maradt a begónia alatt, és korhadt levéldarabkákat rágsált egykedvűen. Elmélázott még egy darabig az élet dolgain, szendergett egy rövidet, majd ő is felült egy pókra.

De nem haza ment. A szoba másik felén, az íróasztallal átellenben volt egy magas könyvszekrény. Egyik polcán, elhasználtan és porosan, magára hagyatva és szürkén egy réges-régi Underwood írógép feküdt. Billentyűi java részéről lekoptak a vésett betűk, szalag pedig nem volt benne. Az atkák azonban rendkívül találcsonyan használták ki ezt a tárgyat is: kalapácsainak enyhén lejtő félkörében működött a parányi lények színháza. A fölötté lévő polcraól műanyag futónövény csápjai lógtak le a billentyűk fölé, ennélfogva a színház és környéke igazán kellemes, természetközeli látványt nyújtott. Márton ebbe a hangulatos amfiteátrumba utazott a pók lábába kapaszkodva. Gyermekkorában ugyanis színészek között nevelkedett, és egy életre megmaradt benne a világot jelentő írógépkalapácsok színes világa.

Rendszerint a kalapácsok öblének szélén húzóódott meg és figyelte a próbákat. Minden darab összes előadására meghívót kapott, és meg is nézte őket mindig, noha egy idő után már fejből tudta a sorokat, a fontosabb belépéseket. Az utóbbi időben látogatásának pontosabb oka is volt ennél: a hosszas tapasztalatszerzés után Márton végül, ráérő óráiban írt egy három felvonásos darabot, amelyet nem kis meglepetésére kitörő örömmel fogadott a társulat vezetősége. Azonnal el is kezdték a próbákat. Márton szabadkozott, zavartan állt egyik pár lábáról a másikra a kulisszák mögött, mondván, hogy ez amolyan műhelyforgács, és hogy ne fáradjanak vele, mert biztos úgylis megbukna, de látván, hogy a színészek, díszletesek, rendezők és segédrendezők elrohannak mellette sietős dolgukra, és az a sok sietős dolog mind az ő irományát érintette, végül vállát vonogatva beletörődött. Ott állt a színpalak mögött, figyelte a színészeket, és nagyokat bólogatott, ha a rendező hozzálépett egy-egy újabb dramaturgiai ötlettel.

A darab bemutatóján is ott állt, izzadt, topogott, és négyszer is ki kellett mennie a vécére. Amikor lement a függöny, és egy másodpercig még csend volt, azt hitte, hogy nem jut onnan ki élve, a darab megbukott, és ő belehal a szégyenbe. De kiderült, hogy a közönség teljesen elképedt a darab miatt, és csak kis idő elteltével kezdett tapsolni. Ekkor azonban megremegett az írógép, akkora tapsvihar és

bravózás kerekedett, Márton a díszlet hasadékan kilesve látta, hogy mindenki áll és vesztül csapkod minden szabadon maradt lábával. A színészek tizenötször jöttek vissza, ezúttal Mártont is magukkal rántva, aki úgy meg volt ijedve a sok fénytől és a pillanat varázslatos erejétől, hogy támogatni kellett. Bólogatott, el-elmosolyodott, intett is egyet, aztán lement az utolsó függöny is. Kis szíve, amely nem volt szokva az ilyen nagy dolgokhoz, csak lassanként csillapodott, az előadást követő fogadáson ráadásul mintha az egész kolónia kezét akart volna rázni vele. Azon a néhány tanítványon kívül, akikkel naponta találkozott, szinte mindenkinek újdonság volt, hogy létezik, összecsapták mellső pár lábukat, és úgy mosolyogtak rá. „Nahát, hol rejtegette magát eddig?!” Ivott is egy kicsit, szokásától eltérően, és úgy megfájdult a feje, hogy hazavittette magát. „Persze, lehet, hogy csak megjátszotta magát, ki igazodik el ezeken a nagy lángelméken...?” – mondogatták egyesek.

Mert bizony a rajongókon kívül már sikere első pillanataitól kezdve számos irigye is támadt Mártonnak, de még azok is elismerték, hogy színműve zseniális. Jólesett neki az elismerés. Néhány hónap leforgása alatt minden lehetséges irodalmi díjat összegyűjtött, koszorút is kapott a darab versbetéteiért. Megkapta a legnagyobb elismerésnek számító Aranytollat is, amelyet pirulva, mind a hat lábán topogva vett át, az izgalomtól annyira rájött a szükség. Megválasztották az Atka Írószövetség örökös tagjának, magas életjáradékot utaltak ki neki, és följánlottak egy svéd gyufadobozt is a dívány lankás ülőrészén, melyre szerény hasadékat cserélhetné. Márton ez utóbbit visszautasította, mondván, hogy az íróasztalban lakni nagyon inspiráló dolog, meg aztán egy lakhelyváltoztatás az ő korában már nagyon macerás művelet. Tanítványai továbbra is fölkeresték, sőt egyre nagyobb számban jöttek hozzá fiatal, tudásvágytól égő atkák, és Márton csak akkor értette meg, hogy a régi szokástól eltérően most miért jegyzetelnek, amikor észrevette, hogy a boltokban egymás mellett sorakoznak az újabbnál újabb párbeszédkötetek, amelyek az állítólag közte és tanítványai közt folyt irodalmi vitákat örökítették meg az utókornak.

Pedig Márton soha nem beszélt az irodalomról. Nem vágyott az utókor elismerésére, egy darabig a jelenkor méltatásait sem tartotta túl sokra.

– Örvendek neki, persze – mondta egy alkalommal tanítványainak, ez áll legalábbis az egyik párbeszédkötetben –, de tudom, hogy-

ha nem is az én életemmel, de a világ végével egy időben ennek is vége lesz. Valószínűleg azért van így, mert így kell lennie, de ha nem történt volna meg, azt se bánám. Ne lelkesedjete ti se múlandó dolgokért. Márpedig minden múlandó.

Mártonnak volt egy másik szállóigéje is, amelyet minden este, szerény korhadékvacsoráját követően, hanyatt fekvé a sötétben mindig elmondott félhangosan. Így szólt:

– Ami megvan kicsiben, az megvan nagyban is. Végül minden annyira kicsi és egyben annyira nagy, hogy elmosódnak a különbségek, a méretek, az arányok. Minden ugyanaz.

Színműve rengeteg előadást megért, többet, mint bármelyik azelőtt, amit poratka írt. Híre eljutott a dívány szomszédságában álló bőrfotelben tanyázó kolóniáig is, a műbőr atkáig, akik sznobságukról voltak híresek. A darab összesen 497 vendéglőadást ért meg náluk, Mártonnak számtalanszor el kellett utaznia a helyszínre, és retentően elfáradt. Háta fájni kezdett, régóta nem volt már fiatal. Olykor magában dünnyögött, így találtak rá az öltöző egyik sarkában, vagy elbóbiskolt a díszpáholy mélyén, és amikor felrázták, nem tudta, hol van. Egy alkalommal édesanyja nevét kiáltotta, amit pedig kisgyerekkora óta nem tett. A darab rendezője, aki Márton menedzserévé nevezte ki magát, aggódni kezdett egészségéért és beszüntette a látogatásokat. Hazaküldte az író, aki hosszú pihenőkkel szakította meg gondolkodó, öreg napjait.

Semmi sem tart örökké. A darab végül lekerült a műsorról. Márton továbbra is eljár az írógépek kalapácsai közé, és megnézte az aktuális színművet. Azon fogta magát, hogy akaratlanul is összehasonlítsa azokat a sajátjával, márpedig ezt nem szívesen tette. Nem akarta magáénak érezni irományát. Egy atka ne formáljon jogot semmi köré – mondogatta gyakran –, mert ha elmegy, ahogy végül mindenki elmegy, hozzátartozóinak az is fájni fog, ha egykor kedves tárgyaira tekintenek. Elvek, elvek, hajtogatta, de sokkal egyszerűbb meggondolatlanok lenni, mint megfontoltnak.

A színigazgató és barátai naponta rákérdeztek, hogyan alakul következő darabja, Márton ugyanis, egy gyenge pillanatában, a hosszas unszolást nem tűrve, de azt lerázni sem tudván a megfelelő módon, kijelentette: második színműve már készül. Ebben a kijelentésében természetesen szemernyi igazság nem sok, annyi sem volt, de annyi laudáció és elismerés után valahogy nem tudta kimondani, hogy kész, ennyi volt, megírt egyet és azzal kifűjt, többre már nem képes. Mert-

hogyan volt az igazság: Márton tehetségét magával vitte darabja a lassú feledésbe. Talán meg is ijedt a zajos sikertől. Egy biztos: tollat ragadni újból nem volt képes. Ettől is megijedt: úgy gondolta, elárulná magát, ha kijelentené, hogy nem tud írni többet. Gyanút ébresztene, kételkedni kezdenének abban, hogy valóban ő írta azt a csodás művet. A színházigazgató elsőpró kérdéсарadatától sarokba szorítottan ráadásul tetézte is a dolgot, ami végzetes tévedés volt: azt mondta, hogy egy felvonással már el is készült. Hajlékának legmélyebb sarkában kuporogva Márton éjszakákat átvirrasztott arra gondolva, hogy hazudott. Életében először, és visszavonhatatlanul. Éjszakákat átvirrasztott mély önmagába tekintéssel, amelyet reménytelen ötlet-hajszákkal szakított meg, megpróbálván egy halvány ötletecskét bár kicsiholni magából, egy vékonyka fogódzót, amely azonban elegendő lett volna ahhoz, hogy újra írni kezdjen. Érezte, tudta, hogy bármit írna, elfogadnák.

Nem ment. Arra hivatkozva, hogy ír, csak minden második napon találkozott tanítványaival. A találkozások néhány hét leforgása alatt teljesen rendszertelenné váltak. Miközben Márton fájós hátát és rémületét próbálta orvosolni az asztalrepedés mélyén, mindenki arról beszélt az irodalmi berkekben, hogy a Mester alkot, és az elsőnél is nagyszerűbb munkával rukkol elő rövidesen.

Az atkák élete nem hosszú. Épp addig tart, amíg kell, az emberélethez viszonyítva azonban nagyon, nagyon rövid. A három évét megélt példány már matuzsálemnek számít. Márton egyre kétségbeesettebb próbálkozásai idején már két hónappal meghaladta a kétéves kort. Öregnek számított. Remetéhez illő élete folytán tartózkodott minden természetű élvezettől, meg se nősült, és csak két alkalmat tartott számon, még fiatalkorából, amikor sikeres látogatást tett a korántsem feddhetetlen erkölcsű atkalányok lakta szardíniásdobozban. Egészsége jó volt, de a sok utazás kikészítette a hátát, és az utóbbi idők álmatlan éjszakái és rémült inspirációkeresései miatt lábai enyhén megroggyantak és a jobb oldala zsibbadni kezdett. Emiatt már nehezebben tudott felkapaszkodni a reggeli pókra – de ezzel megvolt a kifogás a tanítványok kerülésére is. Jobbára otthon ült. Egyetlen drámakísérletét összetépte, mert nem tudta eldönteni, hogy a névlistán feltüntetettek közül végül ki legyen a főszereplő. Nem sokkal színműve lecserélése után már átkozta azt a pillanatot, amikor engedett az írás kényszerének. Kifogyott az élelemből is, látogatóitól pedig – akik az utóbbi időben

egyre inkább elmaradoztak, végül csak a postás maradt, aki életjáradékát és a téveteg, elkésett méltatásokat kihordta – nem merete kérni, hogy hozzanak valami harapnivalót. A repedés korhadékát már kiette, ahhoz pedig már gyengék voltak a szájszervei, hogy a keményebb fának nekibátorodjon.

Lassanként elmajszolta összetépett drámakísérlését. „Hol volt az eszed, Márton – korholta magát –, hol volt az eszed, amikor tollat ragadtál! Nem írónak születél. Talán nem is atkának kellett volna születned.” Többször is elhatározta, hogy nem próbálkozik, hogy ír a színigazgatónak és bevallja: nem megy, nem tud írni, mondjanak le a dolgokról, de végül mindig lebeszélte magát erről. Elalvás előtt látta magát, amint lázasan ír, amint ott ül újabb, sikeres darabjának bemutatóján, amint átveszi az Aranytollat, immár másodízben, látta magát, amint az íróasztal repedése előtt ül egy nyugszéken és interjúkat ad, amint elgondolkodva, élete sikerét összegezve a távolba mered, látszólag tudomást sem véve a hírlapfotósok hadáról, akik lázasan keresik a legmegfelelőbb szöveget a Mester révedő arcának hiteles megörökítésére. Még faragott keretet is képzelt a kép köré. Nyugodtan aludt el, mosolyogva – már amennyire egy poratka mosolyogni tud.

A teljes megnyugvás ok nélkül és váratlanul érkezett, de általa Márton a valaha élt poratkák talán legboldogabbika lett. Egy reggelen, miután elsüllyedt próbálkozásának utolsó darabkáját csócsálta nehezen mozgó szájszervével, a repedés széléig bicegett, hogy remegő csápjával érzékeljen egy kis reggeli fényt. Belenézett a postaláda is, de nem volt benne semmi; túl korán volt, a postás még nem járt arrafelé. Márton hümmögve ácsorgott egy darabig, nem tudván, hogy visszadöljön vagy maradjon a kellemes reggeli fényben, és számára is érthetetlen okból jókedve kerekedett. Derült hangulatát most nem zavarták meg az utóbbi időben gyakorta jelentkező sötét, elkeseredett gondolatai, és úgy érezte magát, mint a régi időkben, amikor minden reggel kiment a begóniához és napfürdőzött. Nem tudta volna pontosan megmondani, hogy mióta nem volt ott, de ellenállhatatlan vágy fogta el, hogy ezen a reggelen kimenjen. Érzékelőszervei jelezték, hogy a pók ott van valahol a közelben. Elindult, nehézkesen bicegve, jobb felét jóformán maga után húzva megközelítette, és hatalmas, de boldog erőfeszítés árán felkapaszkodott rá.

A pók nemsokára elindult. Bár fizikailag megrokkant, érzékei tökéletesen működtek még, és Márton boldogan ismerte fel a régi me-

netirányt, a tárgyakat, amelyek mellett elhaladtak. Semmi sem változott. A világ ugyanaz maradt, gondolta Márton, csak én változtam egy picit. Kis csápjait kinyújtva, menet közben hozzáért minden közelebbi felülethez. Vastagabb lett a porréteg mindenén, csak ennyi változott, de ez is jóra, mert minél több a por, annál jobban megy a soruk a poratkáknak. Néhány irodalmár fajtársával is összefutottak útközben, Márton köszönt nekik illedelmesen, de azok nem köszöntek vissza, amiből arra következtetett, hogy nem ismerik fel. Ettől még vidámabb lett. „Mit kerestem én közöttük – gondolta –, mi közöm volt nekem az irodalomhoz? És egyáltalán: minek való egy atkának az irodalom?” Ez utóbbi gondolatán maga is meglepődött, mert igazabbnak találta, mint bármit, ami hosszú élete során eszébe jutott. „Idáig kellett jutnom, hogy erre rájöjjenek...” Ezen gondolkodott az út hátralevő részén. Megérkezvén lekecmergett a pókról, megköszönte a fuvart, és odavonszolta magát a kiszáradt begónia tövébe. Ezen gondolkodott, amikor fájós hátát nagy szusszanással végül nekivetette a száradt törzsnek. „Arra való lettem volna én magam is, amire a legtöbb, amire minden poratka, hogy leéljem az életemet csendben, panasz és sikervágy nélkül, hogy utódokat hagyjak hátra. Ehelyett mindennel, amit tettem, kibúvót kerestem ez alól, és még csak nem is tudtam róla. Milyen bolond voltál, Márton...! Minek egy poratkának a gondolkodás, minek az irodalom?” És így tovább. Hogy mi diktálta neki ezeket a gondolatokat, nem fejtegette, be boldog volt velük, és úgy érezte, minden rendbejött. Ha későn is, de elérte azt, amit mindaddig csak próbált: lemondott mindenről, szakított a másság iránti vágyával, és tudta, ez csakis azért sikerült, mert megtapasztalta a hírnevet. Végül így gondolkodott: „Hogyan férhet ennyi boldogságba ennyi szomorúság?” És végtelenül boldog volt ott, a begónia tövében ücsörögve.

A délutáni pók várt rá egy kicsit, de látván, hogy Márton boldogan mosolyogva jelét sem adja annak, hogy indulni óhajtana vissza felé, otthagya. Ott volt akkor is, amikor a narancsszín ruhás nőalak megjelent az ablakban és integetni kezdett a halászoknak, és ott volt még akkor is, amikor lassanként halványulni kezdett a mézszínű napali fény és behátrált a mélylila éjszakába. Talán még látta mindezt, de az is lehet, hogy nem. Az a néhány húséges, régi tanítványa, aki reménykedve minden második reggelen a megszokástól hajtva kiment a begóniához, ott találta rá, ugyanabban a pozícióban, béna jobb oldalán fekvő, ugyanazzal a különös mosollyal rágószervén, amelyről a

pók mesélt nekik, és megállapították, hogy mesterük már túlvan a világ nehezén. Ott földelték el, a begónia alatt, ahogy kérte tőlük még régebben, a tanítások idején, és sírját nem jelölték meg semmivel.

Én pedig elmondtam mindezt, mert megtörtént, és az igaz történeteket soha nem szabad elhallgatni.

(Forrás, 2005/1.)

KUDELÁSZ NÓBEL 1975-BEN SZÜLETETETT GYULAFEHÉRVÁRON. VERSÉT ÉS PRÓZÁT ÍR.